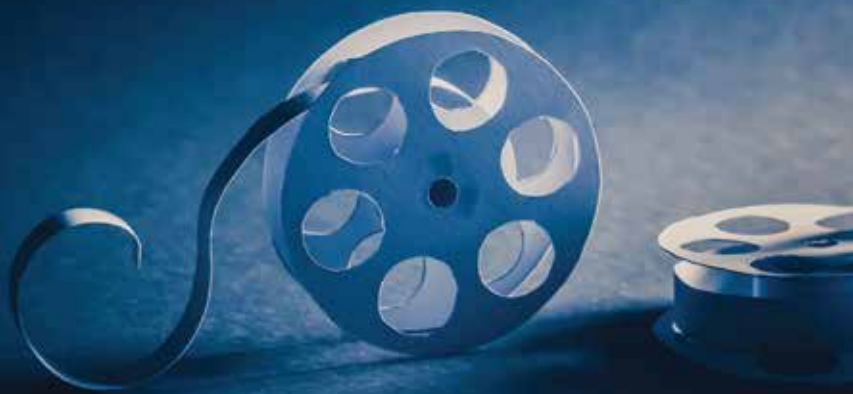

**PAUL
AUSTER**

**Yanılsamalar
Kitabı**

24. BASKI

Çeviri: İLKNUR ÖZDEMİR

çağdaş

PAUL AUSTER
YANILSAMALAR
KİTABI

Can Çağdaş

Yanılsamalar Kitabı, Paul Auster

İngilizce aslından çeviren: İlkur Özdemir

The Book of Illusions

© 2002, Paul Auster

© 2002, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2002

24. basım: Eylül 2020, İstanbul

Bu kitabın 24. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Cem Alpan

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 46025

ISBN 978-975-07-3517-2

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750735172

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

PAUL AUSTER
YANILSAMALAR
KİTABI

ROMAN

İngilizce aslından çeviren

İlknur Özdemir

♥can

Paul Auster'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

<i>Ay Sarayı</i> , 1991	<i>Brooklyn Çılgınlıkları</i> , 2007
<i>Yalnızlığın Keşfi</i> , 1991	<i>Yazı Odasında Yolculuklar</i> , 2007
<i>Son Şeyler Ülkesinde</i> , 1992	<i>Duvar Yazısı</i> , 2008
<i>Şans Müziği</i> , 1993	<i>Karanlıktaki Adam</i> , 2008
<i>Kırmızı Defter</i> , 1993	<i>Lulu Köprüde</i> , 2009
<i>Leviathan</i> , 1994	<i>Görünmeyen</i> , 2010
<i>Yükseklik Korkusu</i> , 1995	<i>Sunset Park</i> , 2011
<i>Duman - Surat Mosmor</i> , 1998	<i>Kış Günlüğü</i> , 2012
<i>Cebi Delik</i> , 1999	<i>Şimdi ve Burada</i> (J.M. Coetzee ile birlikte), 2013
<i>Timbuktu</i> , 1999	<i>İç Dünyamdan Notlar</i> , 2014
<i>Köşeye Kısırmak</i> , 2000	<i>Babamın Tanrı Olduğunu Sandım</i> (editör), 2015
<i>Kehanet Gecesi</i> , 2004	<i>4 3 2 1</i> , 2017
<i>Cam Kent</i> , 2004	
<i>Hayaletler</i> , 2004	
<i>Kilitli Oda</i> , 2004	

PAUL AUSTER, 1947 yılında ABD'nin New Jersey eyaletinde, Newark'ta doğdu. Daha 12 yaşındayken, önemli bir çevirmen olan eniştesinin kitaplarını okuyarak edebiyata büyük bir ilgi duymaya başladı. Columbia Üniversitesi'nde Fransız, İngiliz ve İtalyan edebiyatı okuduktan sonra dört yıl kadar Fransa'da yaşadı, Fransız yazarlardan çeviriler yaptı. XX. yüzyıl Fransız şiiri üstüne önemli bir antoloji hazırladı. İlk kez 1987'de *New York Üçlemesi* adlı yapıtıyla büyük ilgi gördü. Daha sonra *Ay Sarayı*, *Kehanet Gecesi*, *Köşeye Kısırmak*, *Son Şeyler Ülkesinde*, *Leviathan*, *Şans Müziği*, *Timbaktu*, *Yanılsamalar Kitabı*, *Yükseklik Korkusu*, *Brooklyn Çılgınlıkları*, *Yazı Odasında Yolculuklar*, *Karanlıktaki Adam* ve *Sunset Park* adlı romanları, *Yalnızlığın Keşfi* adlı anı-romanı, *Kırmızı Defter* adlı öykü kitabı birbirini izledi. Auster, eşi yazar Siri Hustvedt ve iki çocuğuyla birlikte New York, Brooklyn'de oturuyor.

İLKNUR ÖZDEMİR, İstanbul doğumlu. İstanbul Alman Lisesi ve Boğaziçi Üniversitesi mezunu. Almanca ve İngilizce'den çok sayıda çevirisi var. Başlıca çevirileri arasında *Yalnızlığın Keşfi* (Paul Auster), *Tarçın Dükkânları* (Bruno Schulz), *Stiller* (Max Frisch), *Amok Koşucusu* (Stefan Zweig), *İrlanda Güncesi* (Heinrich Böll), *Saatler* (Michael Cunningham), *Küçük Şeylerin Tanrısı* (Arundhati Roy), *Utancı* (Coetzee), *Katran Bebek* (Toni Morrison), *Bech Döndü* (John Updike), *Gün Boyu Gece Yarısı* (Hanif Kureishi), *New York Üçlemesi* (Paul Auster), *Boynuzlu Adam* (James Lasdun) sayılabilir.

İnsanın bir tek ve hep aynı yaşamı yoktur.
Peş peşe eklenen birçok yaşamı vardır ve
çektığı acıların nedeni de budur.

CHATEAUBRIAND

Bir

Herkes onu ölü biliyordu. Hector Mann'ın filmleri üzerine yazdığım kitap 1988 yılında yayınlandığında kendisinden haber alınmayalı neredeyse altmış yıl olmuştu. Bir avuç tarihçi ve eski film meraklısı dışında öyle bir adamın yaşamış olduğunu bilen de pek yok gibiydi. Sessiz film çağının bitimine yakın çektiği on iki tane iki makaralık komedinin sonuncusu *Ya Hep Ya Hiç*, 23 Kasım 1928'de gösterime girmişti. Bundan iki ay sonra, arkadaşlarına ya da iş ortaklarına veda etmeden, geride bir mektup bırakmadan ve kimseye planlarından söz etmeden North Orange Drive'da kirayla oturmakta olduğu evden çıkıp gitmiş, bir daha da onu gören olmamıştı. Mavi Desotosu garaja çekilmişti; kira kontratının bitmesine daha üç ay vardı; kirası peşin ödenmişti. Mutfakta yiyecek, içki dolabında içki bulunuyordu, yatak odasındaki çekmecelerde Hector'un bütün giysileri yerli yerinde duruyordu. 18 Ocak 1929 tarihli *Los Angeles Herald Express* gazetesine göre, görünüşe bakılırsa Hector Mann kısa bir yürüyüş yapmak üzere evden çıkmıştı ve her an geri dönebilirdi. Oysa Hector geri dönmedi ve o andan sonra sanki sırra kadem bastı.

Ortadan kayboluşunu izleyen birkaç yıl boyunca onun başına gelenlerle ilgili çeşitli hikâyeler, söylentiler

dolaştı ortalıkta, ama bu lafların hiçbirinden bir şey çıkmadı. Bu anlatılanların en inanılır olanları bile –intihtar ettiği ya da tuzağa düştüğü yolunda olanlar– ne kanıtlanabildi ne de çürütülebildi, çünkü ortada ceset filan yoktu. Hector’un kaderiyle ilgili çok daha yaratıcı, çok daha umut dolu, böyle bir olayı romantik bir içerikle yorumlayan başka hikâyeler de vardı. Bunlardan birinde Hector’un doğduğu yer olan Arjantin’e döndüğü ve taşrada küçük bir sirk işlettiği anlatılıyordu. Bir başka söylentiye göre Komünist Parti’ye girmişti ve şimdi takma bir adla New York’a bağlı Utica’daki süt ürünleri işçilerini örgütlemekle meşguldü. Bir başka söylentiye göreyse ekonomik kriz sonucu işsiz kalmıştı ve demiryollarında çalışıyordu. Hector daha ünlü bir yıldız olsaydı bu öyküler sürüp giderdi kuşkusuz. Kendisi hakkında anlatılanlarda yaşar, toplumsal bilincin alt katmanlarında yer edinmiş simgesel kişilerden birine dönüşür, gençliğin, umudun ve kaderin şeytanca oyunlarının temsilcisi haline gelirdi. Ama bunların hiçbiri olmadı, çünkü Hector’un meslek yaşamı sona erdiğinde adı Hollywood’da yeni yeni duyuluyordu. Yeteneklerini sonuna kadar kullanmaya çok geç başlamıştı ve kim olduğuna ya da elinden neler gelebileceğine insanları inandırmak için yeterince zamanı olmamıştı. Aradan birkaç yıl geçince insanlar artık onu düşünmez oldular. 1932 ya da 1933 geldiğinde Hector unutulup gitmişti, ondan geriye bir iz kaldıysa bile, bu artık kimsenin okumayı düşünmediği önemsiz bir kitaptaki bir dipnottan öteye gitmiyordu. Sesli filmler başlamıştı ve eskinin titreyip duran, budalaca filmleri unutulmuştu. Palyaçolar da, pantomimciler de, sesi duyulmayan orkestraların notalarıyla dans eden cici genç kızlar da yoktu. Bunlar ortadan kalkalı üç beş yıl ancak olmuştu, ama taş devrinde yaşamış yaratıklar gibi tarihöncesi çağlara ait olmuşlardı.

Kitabımda Hector'un yaşamıyla ilgili pek fazla bilgi vermedim. *Hector Mann'ın Sessiz Dünyası*, onun filmleri üzerine bir araştırmaydı, biyografi değil; Hector'un sinema dışındaki çalışmalarıyla ilgili olarak kitaba kattığım ufak tefek bilgileri, doğrudan doğruya alışıldık kaynaklardan almıştım: sinema ansiklopedileri, anılar, Hollywood'un ilk yıllarına ait öyküler. Hector'un çalışmalarına duyduğum ilgiyi başkalarıyla paylaşmak için yazmıştım o kitabı. Yaşamöyküsü pek önemli değildi benim için; başına neler geldiği ya da gelmediği üzerine kafa yormaktansa bütün dikkatimi filmlerine vermeyi yeğledim. 1900 yılında doğmuş olduğu ve 1929'dan beri kim senin onu görmediği düşünülürse Hector Mann'ın hâlâ hayatta olduğunu öne sürmek aklıma bile gelmezdi. Ölüler mezarlarından çıkmazlar ve bana kalırsa ancak ölü biri onca zaman bir yerlerde gizlenebilirdi.

Kitap, geçtiğimiz marttan tam on bir yıl önce Pennsylvania Üniversitesi Basımevi tarafından yayınlandı. Üç ay sonra, üç aylık film dergilerinde ve akademik yayınlarda ilk eleştiriler çıkmaya başladığında posta kutumda bir mektup buldum. Zarf, bildik zarflardan daha büyük ve kareydi; kalın, pahalı bir kâğıttan yapılmış olduğundan ilk düşüncem zarfın içinde bir düğün davetiyesi ya da doğum duyurusu olabileceğiydi. Zarfın ön yüzüne adım ve adresim zarif, kıvrımlı bir el yazısıyla yazılmıştı. Eğer yazı profesyonel bir kaligrafa ait değilse, mutlaka zarif yazının erdemlerine inanan, görgü ve davranış kuralları eğitiminden geçmiş birine ait olmalıydı. Pulun üzerinde New Mexico'daki Albuquerque'in damgası vardı, ancak zarfın arkasındaki gönderen adresi, mektubun bir başka yerde yazılmış olduğunu gösteriyordu; tabii ki böyle bir yer olduğunu ve kasabanın adının gerçek olduğunu varsayarsak. İki satırlık adres şöyleydi: Mavi Taş Çiftliği, Tierra del Sueño, New Mexico. Bu sözcükleri

gördüğümde belki gülümsemişimdir, ama artık anımsamıyorum. Gönderenin adı yazılı değildi, içindeki kartta ne yazdığını okumak üzere zarfı açtığımda burnuma hafif bir parfüm kokusu geldi, belli belirsiz bir lavanta esansı.

Sevgili Profesör Zimmer, yazıyordu kartta. Hector kitabınızı okudu, sizinle tanışmak istiyor. Bizi ziyaret etmeyi düşünüür müydünüz? Saygılarımla, Frieda Spelling (Hector Mann'ın eşi).

Notu altı yedi kez okudum. Sonra elimden bıraktım, odada volta attım. Mektubu yeniden elime alırken o sözcüklerin hâlâ yerinde durduğundan emin değildim. Dursalar bile, aynı sözcükler olacaklarından da emin değildim. Altı yedi kez daha okudum ve hâlâ hiçbir şeyden emin olamadan kartı bir eşek şakası olarak kabul edip bir yana bıraktım. Az sonra içime kuşku doldu, çok geçmeden de bu kuşkularımdan kuşkulanmaya başladım. Bir düşünce karşı düşünceyi getiriyordu aklıma, bu karşı düşünce ilk düşünceyi siler silmez üçüncü bir düşünce oluşup ikinciye siliyordu. Ne yapacağımı bilemediğimden arabama atlayıp postaneye gittim. Oradaki rehberde Amerika'daki bütün adresleri alan kodlarına göre bulabilirdim ve eğer Tierra del Sueño diye bir yer yoksa kartı çöpe atıp aklımdan çıkarabilirdim. Ama vardı. Onu birinci cildin 1933. sayfasında, Tierra Amarilla ile Tijeras'ın arasında buldum; postanesi, kendine ait beş haneli telefon numaraları olan doğru dürüst bir kasabaydı. Bütün bunlar mektubun gerçek olmasını sağlamıyordu elbette ama hiç değilse ona inanılabilirlik kazandırıyordu; eve döndüğümde onu yanıtlamam gerektiğini biliyordum. Böyle bir mektup görmezlikten gelinemezdi. Onu okuduktan sonra eğer oturup yanıtlama zahmetine girmezseniz ölene kadar aklınızdan çıkaramazdınız.

Yanıtımın bir kopyasını saklamadım, ama elle yaz-

dığımı ve olabildiğince kısa tutmaya çalıştığımı anımsıyorum, bütün söyleyeceğimi birkaç cümleye sığdırmıştım. Hiç farkında olmadan, aldığım mektubun yalın, gizemli üslubuna öykünmüştüm. Böylece kendimi ele vermeyeceğimi, bu eşek şakasını hazırlayan kişi tarafından budala yerine konmayacağımı düşünüyordum; tabii bana yapılan gerçekten eşek şakasıysa. Yanıtım üç aşağı beş yukarı şöyleydi: *Sayın Frieda Spelling. Hector Mann ile elbette tanışmak isterim. Ama hayatta olduğuna nasıl emin olabilirim? Bildiğim kadarıyla yarım yüzyılı aşkın bir süredir kendisini gören olmamış. Lütfen ayrıntılı bilgi verin. Saygılarımla, David Zimmer.*

Mucizeler olabileceğine kendimizi ikna edebilmek için, sanırım hepimiz hiç olmayacak şeylere inanırız. Hector Mann üzerine yazılmış tek kitabın yazarı olduğum göz önüne alındığında, onun hâlâ hayatta olduğuna inanma fırsatının üzerine balıklama atlayacağımı düşünen biri çıkabilirdi elbette. Ama ben bu fırsatın üstüne atlayacak havada değildim. Ya da en azından o havada olduğumu sanmıyordum. Kitabım büyük bir kederden doğmuştu, kitabı yazıp bitirmiştım ama keder yerli yerinde duruyordu. Komedi konusunda yazmak bir bahaneneden başka bir şey değildi, içimdeki ağrıyı belki dindirir diye bir yıl boyunca her gün yuttuğum tuhaf bir ilaçtı. Bir ölçüde dindirdi de. Ama Frieda Spelling (ya da kendini Frieda Spelling olarak tanıtan kişi) bunu bilemezdi. 7 Haziran 1985 günü, evliliğimin onuncu yıldönümünden tam bir hafta önce karımla iki oğlumun bir uçak kazasında öldüklerini bilemezdi. Kitabı onlara ithaf ettiğimi görmüş olabilirdi (*Helen, Todd ve Marco'nun anısına*), ama bu adlar onun için bir anlam ifade etmiş olamazdı, bu adların yazar için taşıdığı önemi tahmin etmiş bile

olsa onlar dışında hayatında hiçbir şeyin anlamı olmadığını bilemezdi; otuz altı yaşındaki Helen ile yedi yaşındaki Todd ve dört yaşındaki Marco'nun ölümüyle birlikte o yazarın önemli bir bölümünün ölüp gittiğini de.

Helen'in ailesini ziyaret etmek üzere Milwaukee'ye gidiyorlardı. Ben, sınav kâğıtlarını düzeltmek ve yeni biten yarıyılın notlarını vermek amacıyla Vermont'ta kalmıştım. Vermont'taki Hampton Yüksek Okulu'nda karşılaştırmalı edebiyat hocasıydım ve işimi yapmak zorundaydım. Normal olarak ayın yirmi dört ya da yirmi beşinde hepimiz birlikte giderdik, ama Helen'in babası bacağındaki tümör nedeniyle ameliyat olmuştu ve ailece, Helen'le çocukların hiç gecikmeden oraya gitmesine karar vermiştik. İkinci sınıftaki Todd'a derslerin bitimine iki hafta kala izin alabilmek için okuluyla son dakikada uzun uzadıya görüşmemiz gerekmişti. Müdür önce buna pek yanaşmasa da anlayış göstermiş, sonunda razı olmuştu. Uçak kazasından sonra aklımdan çıkmayan şeylerden biri de bu konu olmuştu. Müdür ricamızı geri çevirmiş olsaydı Todd benimle birlikte evde kalmak zorunda olacak ve ölmeyecekti. Böyle olsaydı hiç olmazsa biri hayatta olacaktı. Hiç olmazsa biri, gökten yedi mil aşağı düşmeyecek ve ben de içinde dört kişi yaşaması gereken bir evde tek başıma kalmayacaktım. Başka şeyler de vardı elbette, üzerinde kafa yoracağım ve kendime işkence edeceğim başka rastlantılar da; aynı çıkmaz sokaklarda dönüp durmaktan bıkmıyordum sanki. Her şeyin parmağı vardı bu olayda, sebep sonuç zincirindeki her bir halka yaşadığım dehşetin önemli bir parçasıydı: kayınpederimin bacağındaki kanserden o hafta Orta Batı'daki hava durumuna, uçak biletlerini ayırmış olan seyahat acentesinin telefon numarasına kadar. Hepsinden kötüsü, aktarmasız bir uçağa binebilmeleri için benim onları Boston'a bizzat arabayla götürmekteki ısrarımdı.

Uçağa Burlington'dan binmelerini istememiştim. Binse-lerdi, on sekiz yolcu alan bir pırpır uçakla New York'a gidecekler, oradan da aktarma yapıp Milwaukee'ye uçacaklardı; o küçük uçaklardan hoşlanmadığımı Helen'e söylemiştim. Çok tehlikeliler, demiştim, ben yanlarında olmadan Helen'le çocukların o uçaklardan birine binmeleri düşüncesine tahammülüm olmadığını da. Onlar da ben kaygılanmayayım diye binmemişlerdi. Daha büyük bir uçakla gitmişlerdi, işin en korkunç yanı da onları o uçağa yetiştirmek için koşturmam olmuştu. O sabah yoğun bir trafik vardı, sonunda Springfield'e varıp Mass Pike'a çıktıktan sonra Logan'a zamanında ulaşabilmek için hız sınırını oldukça aştım.

O yazı nasıl geçirdiğimi pek anımsamıyorum. Aylarca, alkolün bulandırdığı bir kederle, kendime acıyarak yaşamıştım, evden pek çıkmıyordum, yemek yemek, tıraş olmak ya da üstümü değiştirmek umurumda değildi. Meslektaşlarımın çoğu ağustosun ortasına kadar yoktular, bu yüzden fazla ziyaretçim olmadı, toplumun yas konusundaki acı veren protokolüne katlanmak zorunda kalmadım. İyi niyetliydi herkes elbette, arkadaşlarımdan uğrayan olursa içeri davet ediyordum, ama onların göz yaşları içinde sarılmalarının ve uzun, şaşkın suskunluklarının bana pek yararı olmuyordu. Yalnız kalmamın, günlerimi kendi içimdeki karanlıkta geçirmemin daha iyi olduğunu anlamıştım. Sarhoş olmadığım ya da oturma odasındaki kanepeye serilip televizyon seyretmediğim zamanlarda evin içinde dolaşıyordum; oğlanların odasına giriyor, yere oturuyor, onların eşyalarını çevreme topluyordum. Doğrudan düşünemiyordum çocukları ya da bilinçli olarak aklıma getiremiyordum; ama onların yapbozlarını birleştirip legolarıyla her seferinde daha da karmaşık ve abartılı yapılar kurarken geçici olarak yeniden onların içinde yaşadığımı hissediyordum; henüz ha-

yattayken yaptıkları elkol hareketlerini yineleyerek onların küçük hayalet yaşamlarını onlar adına sürdürüyordum. Todd'un masal kitaplarını okuyor, beyzbol kartlarını düzene sokuyordum. Marco'nun bez hayvanlarını türlerine, renklerine ve büyüklüklerine göre ayırıyor, odaya her girişimde yöntemi değiştiriyordum. Bu yolla saatler geçiyor, upuzun günler geçmişe gömülüyordu; bütün bunları midem artık kaldırmadığında oturma odasına geri dönüyor ve kendime bir içki daha dolduruyordum. Kanepenin üzerinde sızıp kalmadığım ender gecelerde genellikle Todd'un yatağında uyuyordum. Kendi yatağında yattığımda Helen'in yanımda olduğunu hayal ediyor ve ne zaman onu tutmak için elimi uzatsam ansızın, sarsılarak uyanıyordum, çırpınıp titriyordum, ciğerlerim soluk alabilmek için çabalıyor, sanki suda boğulacakmış gibi oluyordum. Karanlık bastıktan sonra yatak odamıza giremiyor, ama gündüzleri orada epeyce vakit geçiriyordum; Helen'in gardırop bölmesinin içinde duruyor, elbiselerine dokunuyor, ceketlerinin ve kazaklarının yerlerini değiştiriyor, elbiselerini askılarından çıkarıp yere yayıyordum. Bir keresinde, birini üstüme geçirdim, bir başka sefer de iç çamaşırlarını giyip yüzümü makyaj malzemeleriyle boyadım. Bu beni fazlasıyla tatmin eden bir deneyim oldu, ama birkaç denemeden sonra, parfümün, rujdan ya da rimelden daha etkili olduğunu keşfettim. Parfüm, Helen'i daha canlı olarak anımsatıyordu bana, onun varlığını daha uzun süreli yaşatıyordu. Şans eseri Helen'e marttaki doğum gününde yeni bir şişe Chanel 5 hediye etmiştim. Günde iki kez azar azar kullanarak o şişeyi yaz sonuna kadar idare edebildim.

Sonbahar dönemi için okuldan izin aldım, ama bir yerlere gitmek ya da psikolojik yardıma başvurmak yerine evde kaldım ve çökmeye devam ettim. Eylül sonu ya da ekim başı civarında her gece yarım şişeden fazla viski

devirir olmuştum. Çok fazla şey hissetmekten alıkoyuyordu bu beni ama aynı zamanda geleceğe yönelik duyularımı da köreltiyordu; insanın gelecekte hiçbir beklentisi yoksa ölse de fark etmez. Uyku hapları ya da karbon monoksit gazı üzerine derin hayaller kurarken yakalıyordum kendimi. Bu hayallerimi uygulamaya koymadım ama ne zaman o günleri aklıma getirsem harekete geçmeme ramak kalmış olduğunu anlıyorum. Haplar ecza dolabındaydı, ben de şişeyi üç dört kez raftan almıştım; hatta hapları şişeden avucuma boşaltmıştım. İçinde bulunduğum durum daha uzun sürmüş olsaydı buna karşı koyacak gücü bulmuş olacağımdan kuşkuluyum.

İşte Hector Mann beklenmedik bir anda hayatıma girdiğinde durum bu merkezdeydi. Onun kim olduğu hakkında en ufak bir fikrim yoktu, hatta adının kulağıma çalındığı bile olmamıştı. Ama bir gece, kış başlamak üzereyken, ağaçlar yapraklarını döküp ilk kar geleceğini duyurduktan hemen sonra televizyonda onun eski filmlelerinden birinin parçasını gördüm tesadüfen, gördüğüm şey beni güldürdü. Bu söylediğim kulağa pek önemli bir şey gibi gelmeyebilir ama hazirandan beri ilk kez bir şeye gülüyordum, o beklenmedik kasılma göğsümden yukarı çıkıp ciğerlerimde yankılanmaya başladığında henüz sıfırı tüketmemiş olduğumu anladım, bir yanım yaşamaya devam etmek istiyordu. Bütün bu olay birkaç saniye içinde başlayıp bitti. Attığım kahkahanın bir özelliği yoktu, özellikle gürültülü ya da bastırılmış değildi, ama boş bulunmuştum, böyle olunca da onu tutmaya çalışmadım, Hector Mann'ın ekranda görüldüğü o birkaç saniye boyunca kederimi unutmuş olduğum için kendimden utanmadım, içimde, daha önce hayal etmediğim bir şey, katıksız ölüm dışında bir şey bulunduğuna emin oldum. Belli belirsiz bir sezgiden ya da neler olabilirdi diye duygusal bir özlem duymaktan söz ediyor de-

ğilim. Çok önemli bir keşifte bulunmuştum ve bu keşif, matematiksel bir kanıt kadar sağlamdı. Eğer içimden gülmek gelebiliyorsa demek ki tümüyle dumura uğramamıştım. Demek ki içime hiçbir şey sızamayacak biçimde bir duvar örmemiştim çevreme.

Saat onu biraz geçiyordu herhalde. Kanepede her zamanki yerime mihlanmıştım, bir elimde bir kadeh viski, ötekinde uzaktan kumanda aleti, kanallar arasında dolaşıp duruyordum. O programa geldiğimde başlayalı birkaç dakika olmuştu, ama sessiz film dönemi komedyenleri üzerine bir belgesel olduğunu anlamam uzun sürmedi. Bütün tanıdık yüzler ekrandaydı: Chaplin, Keaton, Lloyd... ama aralarında daha önce adını bile duymadığım komedyenler de vardı, John Bunny, Lerry Semon, Lupino Lane ve Raymond Griffith gibi daha az tanınan oyuncular. Komedyenleri kendimi pek kaptırmadan izledim, fazla dikkat etmiyordum ama başka kanala da geçmiyordum. Hector'un sırası, programın sonuna doğru geldi, ekrana gelince de bir tek klibini oynattılar: *Veznedar'ın Öyküsü*'nden iki dakikalık bir bölümdü gösterdikleri; film bir bankada çekilmişti, Hector çok çalışkan bir banka görevlisi rolündeydi. Film beni neden sardı bilemiyorum, ama karşımda beyaz tiril tiril elbisesi, incecik siyah bıyığıyla, bir masanın başına oturmuş deste deste paraları sayan Hector vardı, öyle bir coşku ve şevkle, yıldırım gibi ve delice bir dikkatle çalışıyordu ki gözlerimi ondan alamıyordum. Bankanın üst katında ustalar, banka müdürünün odasının zemininin parkelerini yeniliyorlardı. Odanın karşı tarafında, çıtı pıtı bir sekreter masasında oturuyor, büyükçe bir daktilonun arkasında tırnaklarını törpülüyordu. İlk başta hiçbir şey Hector'un görevini rekor sayılacak hızda tamamlamasına engel olamaz gibi görünüyordu. Sonra, yavaş yavaş ceketinin üzerine talaş tozları dökülmeye başladı, bundan birkaç saniye sonra da

Hector'un gözüne sekreter kız ilişti. Özneler birken üç olmuştu, o andan başlayarak olay bu üçü arasında, iş, gösteriş ve şehvet üçgeninde dönmeye başladı: Hector bir yandan önündeki paraları saymaya devam ediyor, bir yandan en sevdiği elbiseyi kurtarmaya çabalıyor, bir yandan da kızla göz göze gelmek istiyordu. Hector'un bıyığı ara sıra hayretle titriyor, sanki ufak ufak homurdanarak ya da bıyık altından söylenerek bütün bunlara nokta koymak istiyordu. Seyrettiğim, sopalamalı, kavgalı dövüşlü bir film değil, kişilikli, tempolu bir oyundu; nesnelere, bedenler ve zihinlerin ahenkli bir karışımıydı. Hector sayarken şaşırınca baştan başlıyordu, bu yüzden de öncekinden iki kat hızlı çalışmak zorunda kalıyordu. Tozun nereden geldiğini görmek için başını ne zaman tavana doğru kaldırırsa ışıklar tam o sırada deliğe yeni bir tahta yerleştirmiş oluyorlardı. Kıza ne zaman göz atsa kız başka yöne bakıyor oluyordu. Yine de bütün bunlar olurken Hector soğukkanlılığını kaybetmemeyi başarıyor, bu küçük çaplı hayal kırıklıklarının amacını engellemesine ya da kendine güvenini sarsmasına izin vermiyordu. Gördüğüm en olağanüstü komedi filmi olmayabilir ama beni kendine bağladı, sonunda kendimi iyice kaptırdım; Hector bıyığını ikinci ya da üçüncü kez oynattığında gülmeğe başlamıştım, hem de kahkahalarla.

Film oynarken bir anlatıcı konuşuyordu, ama kendimi izlediklerime öylesine vermişim ki adamın söylediklerini dinleyemiyordum. Galiba Hector'un film işinden gizemli bir biçimde ayrılmasını, onun iki makaralık film dönemi komedyenlerinin önde gelenlerinin sonuncusu olarak görüldüğünü filan anlatıyordu. 1920'lere gelindiğinde en başarılı ve yetenekli komikler çoktan uzun metrajlı filmlere geçmişler ve kısa komedi filmlerinin kalitesinde önemli bir düşüş olmuştu. Hector Mann komedi türüne bir yenilik getirmemişti, diyordu anlatıcı, ama o,

bedenine olağanüstü söz geçiren bir komedyendi, bu işe geç başlamasına rağmen, meslek yaşamı böyle apansız sona ermeseydi önemli işler yapmayı sürdürebilecek, kayda değer biriydi. Bu sözlerle birlikte sahne sona erdi, ben de anlatıcının yorumuna dikkat etmeye başladım. Ekranda onlarca komedyenin sessiz fotoğrafı geçiyordu ve anlatıcı, sessiz film döneminden pek çok film kayboldu diye yakınıyordu. Sesli filmler başlayınca sessiz filmler dolaplarda çürümeye terk edilmiş, yangınlarda kül olmuş, çöpe atılmış ve yüzlerce çekim yok olup gitmişti. Ama umut kesilmez, diyordu anlatıcı. Eski filmler ara sıra ortaya çıkıyordu, son yıllarda pek çok ilginç keşiflerde bulunulmuştu. Hector Mann örneğini ele alın, diyordu ses. 1981 yılına kadar bütün dünyada yalnızca üç filmi bulunuyordu. Öteki dokuz filminden kalan üç beş belge, çeşit çeşit önemsiz malzemenin içine gömülmüştü: basın raporları, günümüzde yazılan eleştiriler, yapım fotoğrafları, sinopsisler; ama filmlerin asıllarının kaybolmuş olduğu sanılıyordu. Sonra, o yılın haziran ayında, Paris'teki Cinémathèque Française'nin bürosuna kimin gönderdiği bilinmeyen bir paket ulaştı. Los Angeles'tan postaya verildiği anlaşılan bu pakette Hector Mann'ın çevirdiği on iki filmden yedincisi olan *Kuklalar*'ın asıl kopyası olması gereken bir kopya vardı. O tarihi izleyen üç yıl boyunca, düzensiz aralıklarla, dünyanın değişik yerlerindeki film arşivlerine buna benzer sekiz paket yollandı: New York'taki Çağdaş Sanat Müzesi'ne, Londra'daki İngiliz Film Enstitüsü'ne, Rochester'daki Eastman Binası'na, Washington'daki Amerikan Film Enstitüsü'ne, Berkeley'deki Pasifik Film Arşivi'ne ve yine Paris'teki Cinémathèque'e. 1984 yılı geldiğinde Hector Mann'ın elinden çıkan her şey, bu altı kuruluşa dağıtılmıştı. Her paket farklı bir kentten postaya verilmişti, birbirine son derece uzak olan Cleveland ile San Diego,

Philadelphia ile Austin, New Orleans ile Seattle gibi yerlerden yollanmışlardı; filmlerin yanına bir mektup ya da not eklenmediğinden gönderenin kim olduğunu belirlemek, hatta kim olduğu ya da nerede oturduğu üzerine varsayımlar üretmek bile olanaksızdı. Gizemli Hector Mann'ın yaşamına ve kariyerine bir başka muamma daha eklenmişti, diye anlatıyordu ses, ama büyük bir hizmette bulunulmuştu ve film sanayii buna müteşekkirdi.

Muammalar ya da gizler beni pek ilgilendirmiyordu, ama orada oturmuş programın kapanış yazılarını izlerken o filmleri seyretmek isteyebileceğim geldi aklıma. Avrupa'nın ve Amerika'nın altı değişik kentine dağılmış böyle on iki film vardı, bunların hepsini görebilmek için insanın zamanının oldukça büyük bir bölümünü bu işe ayırması gerekirdi. Birkaç haftadan az sürmeyeceğini tahmin ediyordum, belki de bir ya da bir buçuk ay bile alabilirdi bu iş. O sırada aklıma gelecek en son şey, benim kalkıp Hector Mann üzerine bir kitap yazacağımıydı. Yapacak bir şey arıyordum, işime dönmeye hazır olana kadar zararsız bir biçimde beni oyalayacak bir şey. Neredeyse altı aydır paçavraya dönüşmeme seyirci kalmıştım, bunun bir süre daha böyle gitmesine izin verirsem öleceğimi biliyordum. Nasıl bir proje olacağı ya da bu projeden ne elde edeceğim umurumda değildi. O günlerde hangi seçenek olursa olsun geçici olurdu, ama o gece bir fikir çıkmıştı karşıma, filmi iki dakika seyretmem ve bir kahkaha atmam, sessiz komedi filmlerini aramak için dünyayı dolaşma kararını almama yetmişti.

Film işinden anlamazdım. Yirmili yaşlarımda ortalarında, üniversiteden mezuniyetimin ardından edebiyat öğretmenliğine başlamıştım, o günden beri de bütün çalışmalarım kitaplar, dil ve yazılı sözcüklere bağlı kalmıştı. Bazı Avrupalı şairlerin yapıtlarını çevirmiştim (Lorca, Éluard, Leopardi, Michaux), dergilere ve gazetelere

eleştiri yazıları yazmıştım, iki tane de yayınlanmış eleştiri kitabım vardı. Bunlardan birincisi, *Savaş Alanında Sesler*, Hamsun, Celine ve Pound'un yapıtlarını, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki faşizm yanlısı çalışmalarıyla bağlantılı olarak inceleyen bir siyaset ve edebiyat araştırmasıydı. İkincisi olan *Habeşistan Yolu*, yazmaktan vazgeçen yazarlar üzerine bir kitaptı, suskunluk üzerine düşüncelerdi. Rimbaud, Dashiell Hammett, Laura Riding, J.D. Salinger ve başkaları; şu ya da bu nedenle yazmayı bırakmış olan olağanüstü yetenekli şairler ve yazarlar üzerinedi. Helen ile çocuklar öldüğü sırada, Stendhal üzerine yeni bir kitap yazmayı planlıyordum. Sinemaya karşı değildim, ama benim için hiçbir zaman fazla bir önem taşımamıştı, on beş yılı aşan öğretim ve yazma hayatımda bir kez bile filmler üzerine bir şeyler söyleme gereği duymamıştım. Herkes nasıl görüyorsa ben de öyle görüyordum onları, zaman geçirten bir şey olarak, hareketli bir duvar kâğıdı ya da sabun köpüğü gibi. Resimler ne kadar güzel ya da çarpıcı olursa olsun, beni asla sözcüklerin tatmin ettiği kadar etmiyordu. Çok fazla şey sunulduğunu hissediyordum, seyircinin hayal gücüne fazla bir şey bırakılmıyordu; çelişkili olan şuydu ki, filmler gerçeğe öykünmeye ne kadar çok yakınlaşırlarsa, dünyayı temsil etmekte o derece başarısız oluyorlardı; ki dünyaya çevremizde olduğu kadar içimizdeydi de. Bu nedenle, içgüdüsel olarak, siyah beyaz filmleri renklilere yeğlemiştim, sessiz filmleri de seslilere. Sinema görsel bir dildi, iki boyutlu bir ekrana görüntüler yansıtarak öyküler anlatma biçimiydi. Ses ve renk eklenince üçüncü bir boyut yanılıması doğdu, ama bu aynı zamanda görüntülerin saflığını alıp götürdü. Artık bütün yük görüntülerin üzerinde değildi; ses ve renk, filmi kusursuz bir karma araca, yani olabilecek dünyaların en iyisine, dönüştürmek yerine, güçlendirmeleri gereken dili zayıflatmışlardı.

Karısıyla iki küçük oğlunu bir uçak kazasında yitiren David Zimmer, yaşayan bir ölüye dönüşmüştür; teselliyi alkolde bulduğu günlerini kendine acıyarak geçirmektedir. Bir gece televizyon izlerken, sessiz film döneminin komedi oyuncularından Hector Mann üzerine bir belgesele rastlayınca hayata bakışı bir anda değişir. Altmış yıl önce ortadan kaybolan ve o zamandan beri kendisinden haber alınamayan bu gizemli sinemacının filmlerinin peşine düşen, Avrupa ve Amerika'da dolaşan David, sonunda onun hakkında bir kitap yazar. Ama başka bir dünyadan gelmiş benzeyen ilginç bir mektupla hayatı geri dönülmez biçimde değişecektir. **Yanılsamalar Kitabı**, Amerika'nın en güçlü ve özgün yazarlarından Paul Auster'ın, içeriği en yoğun, duygusal yanı en zengin romanlarından biri.

#keder #alkol #yönetmen #ölüm #kayıp #yas #belgesel #sessizfilm #yas #yalanlar #takıntı

